

УДК 504.6(477.43/44)

Гальченко Н.П. – кандидатка біологічних наук, доцентка, студентка спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Мудрак О.В.** – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології, природничих і математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

ХАРАКТЕРИСТИКА СПОЛУЧНИХ ТЕРИТОРІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ МІСТА КРЕМЕНЧУКА

Наведено детальну характеристику і проведено функціонально-просторовий аналіз сполучних територій екологічної мережі міста Кременчука. Виділені такі екологічні коридори: національний (Дніпровський), регіональний (Псільський) і локальні (Криворудський і Сухокагамлицький). Виділення запропонованих екокоридорів на території міста дає можливість для збереження біорізноманіття, а також репрезентативних ландшафтних комплексів в умовах урбанізованих територій. При цьому сполучні території забезпечують міграції та генетичний обмін між різними локальними популяціями.

Ключові слова: екологічний коридор, екомережа, біорізноманіття, сполучні території.

A detailed description and functional-spatial analysis of the connecting territories of the ecological network of the city of Kremenchuk are given. The following ecological corridors have been identified: national (Dniprovsky), regional (Psilsky) and local (Kryvorudsky and Sukhokagamlytsky). The allocation of the proposed eco-corridors in the city provides an opportunity to preserve biodiversity, as well as representative landscape complexes in urban areas. At the same time, the connecting territories provide migration and genetic exchange between different local populations.

Key words: ecological corridor, ecological network, biodiversity, connecting territories.

Постановка проблеми. Екомережа – єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні [1].

Головним функціональним призначенням сполучних територій є забезпечення просторових зв'язків між ключовими територіями, тому основними критеріями для їх виокремлення є міграційні, територіальні, екологічні, біорізноманіття, соціологічні [8]. З урахуванням цього, обґрунтовано виділення екокоридорів різного рівня для локальної екомережі міста.

Сполучні території (екокоридори) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу. Заплави річок мають найвище ландшафтне та біотичне розмаїття і вони водночас є природними коридорами [7].

Природні екосистеми сполучних територій відіграють важливе водоохоронне, ресурсне та рекреаційне значення, що загалом визначає їх соціально-екологічну роль у придніпровському регіоні.

Матеріали й методи досліджень. На основі ландшафтного-екологічного підходу, картографічних матеріалів, літературних джерел і візуального вивчення території обґрунтовано виділення сполучних територій.

Об'єкт дослідження – є природні ландшафтні комплекси (річки, заплави, водойми, прибережно-захисні смуги) м. Кременчук.

Методи дослідження – аналітично-діагностичний, порівняльний, експедиційний (польовий) та картографічний.

Результати досліджень. Згідно розробленої концепції розбудови регіональної екомережі Полтавщини [2] важливими її структурними елементами є екологічні коридори (національні Дніпровський і Галицько-Слобожанський, регіональні та місцеві).

На території міста Кременчука сполучні території (екокоридори) регіональної екомережі мають статус: національного, регіонального і локального рівнів.

1) Національний екологічний коридор (Дніпровський) можна вважати основним в Україні за його ботаніко-географічною значущістю. Дніпровський коридор належить до довготних екокоридорів національного рівня. Їх спрямованість збігається з напрямком головних річок України, їх долини є шляхами міграції тварин і перенесення насінневих зародків рослин. Значення Дніпровського коридору важливе, оскільки Дніпро є основною водною артерією і формується з правобережних і лівобережних приток. Долина Дніпра мала велике історичне значення, як долина стоку льодовикових вод, для формування рослинного покриву України, особливо у лісовій зоні. Сьогодні Дніпровський екологічний коридор можна розглядати як своєрідний ботаніко-географічний профіль через центральну частину території України – від південної границі Білорусі до Чорного моря [7].

Одним із пріоритетних напрямів є формування мережі природно-заповідних територій долини Дніпра для збереження біотичного різноманіття та природних екосистем. У долині Дніпра на території України сформована розвинена система природно-заповідних територій різних категорій.

Природні комплекси цієї території мають високий рівень збереженості, тут наявна велика кількість рідкісних видів рослин і тварин. Завдяки усім цим особливостям більша його частина заслуговує надання статусу водно-болотних угідь національного чи міжнародного значення [7].

На території Полтавської області Дніпровський екологічний коридор проходить понад 150 км та через Кременчуцький район (Кременчуцьке і Кам'янське водосховища).

Особливий характер на межі Лісостепу і Степу має ділянка Кременчуцьких плавнів. Це малотрансформована ділянка заплави Середнього Дніпра з комплексом островів, численними затоками, притоками та старицями. Оскільки більша частина заплави Дніпра в межах України була затоплена при будівництві водосховищ, це відносно збережена ділянка заплави являє особливий інтерес. Переважають водна та прибережно-водна рослинність, сухі піщані луки, заплавні ліси. В ботаніко-географічному аспекті слід відмітити наявність специфічного ядра придніпровських лісостепових видів – вишні кущової *Cerasus fruticosa*, чебреця Черняєва *Thymus tschernjajevii*, козельців українських *Tragopogon ucrainicus*, зозулинця болотного *Orchis palustris*. Значний інтерес являє найбільш північний локалітет виду з Світового Червоного списку – очитка Борисової *Sedum borissovae* на гранітному виході острова Шеломай [3–4].

Одним з основних екологічних ядер Дніпровського екокоридору є Кременчуцьке. Сполучний елемент екомережі національного значення. Має витягнуту форму і розділяє місто дві частини. На його території розташовано Кременчуцько-Білецьківське ядро (табл. 1) [5].

Таблиця 1

**Раритетне фіторізноманіття Дніпровського екокоридору в межах
Кременчуцького району**

Район	Загальна кількість видів	Статус охорони				
		СЧС	ЄЧС	БрК	ЧКУ	РР
Кременчуцький	69	4	4	4	18	39

Примітка. СЧС – Світовий червоний список, ЄЧС – Європейський червоний список, БрК – Бернська конвенція, ЧКУ – Червона книга України, РР – регіонально рідкісні види

1) Дніпровський коридор є однією з найважливіших ділянок збереження біотичного різноманіття та одним з основних міграційних шляхів для тварин і рослин (табл. 2-3).

Таблиця 2

**Раритетне зоорізноманіття (хребетні) Дніпровського екокоридору в межах
Кременчуцького району**

Район	Загальна кількість видів	Статус охорони					
		СЧС	ЄЧС	БрК	БнК	ЧКУ	РР
Кременчуцький	342		14	190	66	45	27

Примітка. СЧС – Світовий червоний список, ЄЧС – Європейський червоний список, БрК – Бернська конвенція, БнК – Бонська конвенція, ЧКУ – Червона книга України, РР – регіонально рідкісні види

2) Сухокагамлицький екокоридор. Розташований уздовж річки Сухий Кагамлик. На його території частково розміщене ядро “Кагамлицьке”.

Природна рослинність зосереджена понад річкою і має типові прибережно-водні, водні та лучні фітоценози. Окремі ділянки русла р. Сухий Кагамлик штучно розширені в межах міста для створення водойм. Рівень води в них регулюється земельними греблями. У центральній частині міста русло знаходиться в підземних колекторах (табл. 4).

Таблиця 3

Структура земельних угідь Дніпровського екокоридору

№	Назва угіддя	Площа, га
1.	Сільськогосподарські землі	146,2385
1.1	Сільськогосподарські угіддя	146,2385
1.1.1	Сіножаті	60,7085
1.1.2	Пасовища	85,53
2.	Чагарникова рослинність природного походження	109,37
2.1	Ліси та інші лісовкриті землі	109,37
3.	Землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	25,46
3.1	Піски	10,33
3.2	Болота	15,13
4.	Води	420,5
4.1	Природні водотоки	420,5
	Усього земель	701,5685

Таблиця 4

Структура земельних угідь Сухокагамлицького екокоридору

№	Назва угіддя	Площа, га
1.	Сільськогосподарські землі	17,8826
1.1	Сільськогосподарські угіддя	17,8826
1.1.1	Рілля	2,6281
1.1.2	Сіножаті	15,2545
2.	Забудовані землі	24,8236
2.1	Землі, які використовуються для відпочинку та оздоровлення	24,8236
3.	Землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	61,4717
3.1	Піски	2,9773
3.2	Болота	58,4944
4.	Води	62,2550
4.1	Природні водотоки	57,4831
4.2	Штучні водотоки	2,7604
4.3	Озера прибережні замкнуті водойми	2,0115
	Усього земель	166,4329

3) Криворудський екокоридор. Територіально розміщений уздовж річки Крива Руда, яка пересікає територію Кременчука з північного заходу на південний схід і приурочена до заболочених знижень тилової частини першої надзапавної тераси. Біля залізниці в р. Крива Руда впадає ліва притока р. Сухий Кагамлик. Далі води цих річок за допомогою каналу підводяться до насосної станції №3, з якої перекачуються у водосховище. Річка Крива Руда являє собою сукупність розрізаних староріч та має чітке русло тільки в межах міста. Вона розгалужена на декілька рукавів та у сухий час року місцями пересихає і перетворюється на ланцюг витягнутих озер та боліт (табл. 5).

Таблиця 5

Структура земельних угідь Криворудського екокоридору

№	Назва угіддя	Площа, га
1.	Сільськогосподарські землі	9,8249
1.1	Сільськогосподарські угіддя	9,8249
1.1.1	Рілля	0,4774
1.1.2	Сіножаті	6,5837
1.1.3	Пасовища	2,7638
2.	Чагарникова рослинність природного походження	0,7300
2.1	Інші лісовкриті площі	0,7300
3.	Забудовані землі	0,2664
3.1	Землі, які використовуються для транспорту	0,2664
4.	Землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	11,63
4.1	Болота	11,63
5.	Води	14,8
5.1	Природні водотоки	14,8
	Усього земель	37,2513

4) Псільський екокоридор. Уздовж долини річки на обох берегах є чимало стариць. Найкраще в цій місцевості представлені типові для регіону заплавні комплекси – ліси (тополівники, вербняки, рідше діброви), фрагменти притерасних вільшняків, луки (справжні, заболочені, засолені, псамофітні, остепнені), болота (осокові та високотравні), прибережно-водні та водні угруповання. Типовою ділянкою заплавних лісів та лук пониззя Псла з багатим рослинним і тваринним світом є ландшафтний заказник Нижньпсільський, площею 504 га. Він репрезентує типові заплавні ландшафти в пониззі р. Псел, до яких приурочені природні білотополеві конвалієві ліси з різноманітним складом рослин [6]. Заплавні ліси відіграють важливу водоохоронну та ресурсну (по збереженню лікарських рослин) роль. Кременчуцькі плавні серед

інших заповідних об'єктів області посідає особливе місце. Розташований в Кременчуцькому районі він включає ряд островів та півострів Кантареве Річище У складі парку переважають водні ділянки, серед суходільних угідь значні площі займають ліси, болота та інші угіддя.

Висновки. Формування структурних елементів (екокоридорів) екологічної мережі та повноцінне їх функціонування на території міста Кременчука може сприяти збереженню природних ресурсів, тобто більш раціональному і науково обґрунтованому їхньому використанні.

Використані джерела

1. Закон України “Про екологічну мережу України”. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 45. С. 502.
2. Регіональна екомережа Полтавщини / під ред. О.М. Байрак. Полтава: Верстка, 2010. 214 с.
3. Гальченко Н.П., Андриєнко Т.Л. Ботаніко-географічні та флористичні особливості Дніпровського екокоридору Екологічний журнал “Жива Україна”. Київ. 2007, № 3–4. С. 9–10.
4. Гальченко Н. П. Регіональний ландшафтний парк “Кременчуцькі плавні”. Рослинний світ. Природно-заповідні території України. Рослинний світ. Вип. 5. К.: Фітосоціоцентр, 2006. 176 с.
5. Брикульський М.В., Гальченко Н.П., Дігтяр С.В., Никифоров В.В. та ін. Екологічна мережа Кременчука. Кременчук, 2019. 82 с.
6. Стецюк Н.О., Ханнанова О.Р. Природні ядра Псільського екокоридору регіональної мережі Полтавщини та можливості їх оптимізації. Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава: Аструя, 2011. С. 158–162.
7. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Заповідна справа: навч. посіб. для студентів галузі знань 10 “Природничі науки” (схвалено до друку Вченою радою ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” протокол №6 від 04.06.2020 р.). Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 640 с.
8. Мудрак О.В. Збалансований розвиток екомережі Поділля: стан, проблеми, перспективи. Монографія. Вінниця: “СПД Главацька Р.В.” 2012. 914 с.

УДК 504.6

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ГРУНТІВ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА “КОНСТАНТ АГРО” СЕЛА СТРОЇНЦІ ТИВРІВСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Голодюк В.В. – студент спеціальності “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Мудрак Г.В.** – кандидатка географічних наук, доцентка, доцентка кафедри екології та охорони навколишнього середовища Вінницького національного аграрного університету.

Анотація. В статті подана характеристика екологічного стану ґрунтів фермерського господарства “Констант Агро” села Строїнці Тиврівського району